

ЦАГДААГИЙН ЭРХ ЗҮЙН ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГААС ЯВУУЛАХ ЗАРИМ ОБЪЕКТЫН СУДАЛГАА, БОЛОВСРУУЛАЛТЫГ САЙЖРУУЛАХ АРГА ЗАМ

IMPROVING RESEARCH AND PROCESSING OF POLICE FACILITIES

Г.Бямбадорж

*ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Цагдаагийн эрх зүйн
тэнхимийн дэд профессор, доктор,
цагдаагийн дэд хурандаа*

Товч агуулга: Цагдаагийн байгууллагаас явуулах объектын судалгаа, боловсруулалтын хүрээнд хариуцсан нутаг дэвсгэрийн онцлог, газар нутгийн хэмжээ, хот төлөвлөлтийн өнөөгийн байдал, газар ашиглалт, сургууль, цэцэрлэг, нийтийн тээврийн хэрэгсэл, инженерийн шугам сүлжээг зэргийг судлах замаар судалгаа боловсруулалтыг сайжруулах боломжтой гэж үзсэн. Түүнчлэн, судлагдаж буй субъектын хувийн байдлыг дэлгэрэнгүй судалж, судалгаа боловсруулалтыг сайжруулах талаар дурдсан.

Abstract: It has been suggested that research can be improved by studying the geographical features, geographical size, current state of urban planning, land use, schools, gardens, public transportation, and engineering networks. It also examined the personality of the subject being studied in detail and discussed improving research and development.

Түлхүүр үг: Цагдаа, объект, субъект, судалгаа, мэдээллийн сан, хувийн байдал, хуулийн этгээд, дэд бүтэц, хөгжил

Keywords: Police, objects, subject, research, database, personality, infrastructure, legal entity, development

Үндсэн хэсэг

Цагдаагийн байгууллагын объектын судалгаанаас үзвэл хариуцсан нутаг дэвсгэрийн ерөнхий байдал газар нутгийн хэмжээ, хот төлөвлөлтийн өнөөгийн байдал, газар ашиглалт, сургууль, цэцэрлэг, зам, нийтийн тээврийн хэрэгсэл, цахилгааны эх үүсвэр, усан хангамж, дулаан хангамж, холбоо сүлжээ, мэдээллийн технологи зэргийг судлаагүй байгаа нь хариуцсан нутаг дэвсгэрийн онцлог, дэд бүтцийг мэдэхгүйгээр гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд хүндрэл учирч болох юм. Иймд бид цагдаагийн байгууллагаас хариуцсан нутаг дэвсгэрийн ерөнхий байдал, дэд бүтэц, онцлогийн талаар дор дурдсан чиглэлээр судлаж, объектын судалгаа боловсруулалтыг төгөлдөржүүлэх боломжтой гэж үзэж байна. Үүнд:

1.Нутаг дэвсгэрийн танилцуулга: Нутаг дэвсгэр, засаг захиргааг хэзээ, ямар зорилгоор бий болгосон, засаг захиргаа өөрчлөгдсөн, өөр нутаг дэвсгэрт хамаарч байсан, эсхүл нутаг дэвсгэрийн харъяанаас салж ямар нутаг дэвсгэр засаг захиргаанд нэгдсэн, өнөөгийн засаг захиргааны хэлбэр, газар нутгийн хэмжээ, хязгаар, хүн амын тоо, өрхийн тоо, малын тоо, төрөл бүрийн эмийн ургамал, бут сөөг, мод, жимс жимсгэнэ, нэн ховор ан амьтад, түүх соёлын дурсгалт зүйл бүртгэгдсэн байдал зэргийг тусгана.

2.Хот төлөвлөлт, барилгажилтын одоогийн байдал: Хариуцсан нутаг дэвсгэрийн зам, байшин барилга, өргөжин тэлэх, төсөл хүн амын суурьшилт, нутаг дэвсгэр зохион байгуулалтын одоогийн тогтолцоог бүрдүүлсэн байдал зэргийг тусгана.

3.Орон сууцны хангамж: Нутаг дэвсгэрийн одоогийн орон сууцны хангамжийн судалгаагаар нийт өрхийн хэдэн хувь нь инженерийн бүрэн хангамжтай тохилог сууцанд амьдарч байгаа, хэдэн хувь нь инженерийн бүрэн хангамжгүй сууцад буюу монгол гэрт, ердийн халаалттай сууцанд амьдарч байгаа зэргийг тусгана.

4.Газар ашиглалтын одоогийн байдал: Газар ашиглалтын одоогийн байдлыг иргэдийн хувийн өмчийн, байгууллага байгууламжийн, нийтийн хэрэгцээний, хөдөө аж ахуйн, ус болон усны сан бүхий гэх мэт зориулалт зэргийг тусгана¹¹⁰. Үүнд: Гэр хорооллын бүс, эдэлбэр газартай хувийн орон сууцны бүс, нам давхар орон сууцны бүс, хорооллын худалдаа үйлчилгээ ажил хэргийн бүс, цэцэрлэг, сургуулийн бүс, хөнгөн үйлдвэрийн бүс, соёл, спорт, цэцэрлэг, амралт зугаалга, ногоон байгууламжийн бүс, эрүүл ахуйн хамгаалалтын ногоон байгууламжийн бүс, тусгай зориулалтын бүс, зуслангийн бүс, инженерийн барилга байгууламжийн бүс гэх мэт.

5.Байгалийн тогтоц газар нутаг: Нутаг дэвсгэр нь голын ай сав, уулын эрэг, налуу хосолсон гэх мэт байгалийн тогтоц газрын онцлогийг тусгана.

6.Ерөнхий боловсролын сургууль: Нутаг дэвсгэрийн ерөнхий боловсролын сургуулийн тоо, багш ажилтан алба хаагчдын тоо, сурагчдын тоо гэх мэт. Ерөнхий боловсролын сургуулийн барилга зориулалтын эсхүл зориулалтын бус барилга эсэх, хэд хэчнээн хүүхэд хичээллэх хүчин чадал, хичээллэх ээлж, хичээл эхлэх, тарах цагууд зэргийг тусгана.

7.Цэцэрлэг: Нутаг дэвсгэрийн төрийн өмчийн, хувийн өмчийн хэд хэчнээн болох барилгын нийт хүчин чадал, хүүхдийн тоо, цэцэрлэгийн насны огт цэцэрлэгт хамрагдаж чадахгүй байгаа хүүхдийн тоо.

8.Авто зам, нийтийн тээврийн одоогийн байдал: Нутаг дэвсгэрийн авто зам, гүүр ашиглалтад орсон он, авто замыг өргөтгөл шинэчлэлийн ажил хийгдсэн байдал, явган хүний зам, дугуйн зам байгаа эсэх, гэрэлтүүлэгтэй эсэх, далан, хөвөө зэргийн өргөн, хатуу хучилттай, сайжруулсан, шороон зам хаана хэдэн км хаашаа хүрч очдог, замын ус зайлуулах төмөр бетон хоолой хэд хэчнээн болох. Нийтийн тээврийн хэрэгслийн автобусны буудал, их болон бага оврын автобусны чиглэл ажил, амралтын өдөр хэдэн удаа үйлчилгээ үзүүлдэг зэргийг тусгана.

9.Дулаан хангамж: Дулаан хангамжийн объектын байршил, хэмжээ, хамгаалалтын хашаа, харуулын байр, барилга байгууламж, бусад онцлог зүйлүүдийг тусгах.

10.Усан хангамж: Усны эх үүсвэр усан сан, хамгаалалтын хашаа, харуулын байр, барилга байгууламж, айл өрхийг усаар хангадаг систем, зөөврийн болон гүний худаг байршил, тоо зэргийг тусгах.

11.Цахилгаан хангамж: Нийт станцуудын насжилт, шинэчлэх солих шаардлагатай станц, тэдгээрийн хүчин чадал, айл өрх, байгууллагуудын цахилгаанаар хангагдсан байдал зэргийг тусгана.

12.Холбоо мэдээллийн сүлжээ: Мэдээлэл, холбоо, сүлжээний байгууламж станц, сүлжээнд холбогдсон байдал, үүрэн болон суурин телефон хэрэглэгч, интернет үйлчилгээ үзүүлж байгаа байгууллагууд зэргийг тусгана.

13.Эдийн засгийн салбар: Нутаг дэвсгэрийн ерөнхий ба хэсэгчилсэн төлөвлөгөөний хот төлөвлөлт, хот, сум, баг, хороог хөгжүүлэх салбар, тэргүүлэх чиглэл, тухайлбал, эрчимжсэн мал аж ахуй (сүүний чиглэлийн фермер), байгалийн аялал жуулчлал, ахмад, хүүхдийн сувилал, хүүхдийн зуслан, амралт зугаалга, хүлэмжийн аж ахуй (хүнсний ногоо, жимс, жимсгэнэ) салбар зэргийг тусгана.

Дээрх асуудлыг судалснаар хот, тосгон, сум хорооны эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн төлөвлөлт, хот байгуулалтын бодлогын харилцан уялдаа, хөгжлийн бодлого, эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн тэргүүлэх чиглэл, харилцан хамаарал, төлөвлөлт хөрөнгө оруулалтын тогтолцоог бүрдүүлж, нийгмийн ямар үйлчилгээг аль

¹¹⁰ Газрын мэргэжлийн байгууллага «Геоботаник» ХХК газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөө 2016-2030

судалгааны тайлан.-УБ., 16 дахь тал.

хот, тосгодоод шилжүүлж хэрхэн хөгжүүлэх төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтын талаар, нийслэл, дүүргийн засаг дарга, иргэдийн хурал бусад үүрэгтэй нэгжийн оновчтой бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэхэд ач холбогдолтой.

Аж ахуйн нэгж байгууллагын судалгааг авч үзвэл тухайн судалгаанд хуулийн этгээдийн нэр, хэзээнээс үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн, үйл ажиллагааны чиглэл, хяналтын камерын тоо, харуул хамгаалалтын хэлбэр, тусгай зөвшөөрлийн дугаар, хаяг байршил, эдийн засгийн чадахи, ажилчдын тоо зэргийг багтаасан судалгааны агуулгыг өргөжүүлж аж ахуйн нэгж байгууллагын судалгааг эрх бүхий байгууллага (улсын бүртгэлийн байгууллага) явуулах үед дараах асуулт загварын дагуу судалгаа явуулах бөгөөд энэ чиглэлээр цагдаагийн алба хаагч илүү мэдээлэлтэйн хувьд зөвлөх боломжтой гэж үзэж байна.Үүнд:

- Аж ахуйн нэгж байгууллагын нэр;
- Үйл ажиллагааны чиглэл;
- Улсын бүртгэлийн дугаар;
- Тусгай зөвшөөрлийн дугаар;
- Тухайн объектын байршил;
- Объекттой холбогдох шугам, хоолой, хонгил;
- Тухайн объект гэмт халдлагад өртөж болох эмзэг цэгүүд хэдэн цонх хаалга, шал, хана, тааз, дээвэр гэх мэт;
- Барилгын шал, хана, тааз, дээвэр, тагт, хоолой шугам, хаалга нь ямар материалаар хийгдсэн;
- Ажилчдын тоо;
- Аж ахуйн нэгж байгууллагын доторх схем зураг;
- Аж ахуйн нэгж байгууллагын барилга байшингийн ерөнхий зураг төсөл;
- Ажилчдын дунд гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдсон хүмүүсийн тоо бүртгэл гэх мэтийг судлаж аж ахуйн нэгж байгууллагын судалгааг боловсронгуй болгох.

Үүнээс гадна аж ахуйн нэгж байгууллагын объект руу хүрч очих, хэдэн гол болон туслах, нуугдмал зам хэд хэчнээн байгаа, шаардлагатай үед хамгийн ойр байгаа цагдаагийн газар, хэлтэс, тасаг, хэсэг хэдэн км зайд байгааг зэргийг тусгаж нөхцөл байдал хүндэрсэн үед гүйцэтгэх ажлын төлөвлөгөө боловсруулж, батлуулан гэмт халдлага үйлдэгдсэн үед гарах замыг хаах, бүслэх, гэмт этгээдийг баривчлах ажиллагааг хэрэгжүүлэх замаар объектын судалгааг ашиглах боломжийг нэмэгдүүлж болно.Тухайн нутаг дэвсгэрт үйлдэгдээд эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй хэргийн судалгааг боловсронгуй болгох зорилгоор тухайн судалгааны агуулыг нэмэгдүүлж гэмт хэрэг үйлдэгдсэн цаг хугацаа, гэмт хэрэг үйлдэгдсэн арга (цохисон, алгадсан, хатгасан, хутгалсан, түлсэн, хазсан, булаасан, хүч хэрэглэсэн, хүч хэрэглэхээр заналхийлсэн, хаалга, цонх, дээвэр, тагтаар нэвтэрсэн, цонх хаалга хөшссөн, эвдэлсэн, түлхүүр тааруулсан) гэм мэт мөн уг судалгаанд гэмт хэрэг үйлдэхдээ ашигласан зэвсэг хэрэгсэл зэргийг тусгаж энэхүү судалгааг ашиглан гэмт хэрэг илрүүлэх боломжийг нэмэгдүүлж болно¹¹¹.

Мөн хороо хариуцсан хэсгийн байцаагч нар хэргийн газар очиж үйлдэгдсэн хэргийн халдлагын зүйл, гэмт хэрэг үйлдэгдсэн арга зэргийг судлаж эзэн холбогдогч тогтоогдоогүй хэргийн судалгааг хийж байгаа боловч ажил үүргийн шаардлагаар хэргийн газарт очиж ажиллах боломжгүй үед тухайн үйлдэгдсэн гэмт хэргийн халдлагын зүйл, аргыг судлаж чадахгүйд хүрч байгаа учир хэргийн газрын үзлэгийн баг эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй хэргийн халдлагын зүйл, үйлдлийн аргыг тогтоож хариуцсан хэсгийн байцаагчид мэдэгдэж ажилснаар энэхүү судалгаа боловсруулалтыг сайжруулж болно.

Гарсан гэмт хэрэг түүний шалтгаан нөхцлийн талаарх судалгааг боловсронгуй болгох үүднээс хэсгийн байцаагч нар эрүү хэв журмын нөхцөл байдлын судалгааг тухайн хороонд үйлдэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн тоо, халдлагын зүйл, холбогдох хуулийн зүйл заалт, гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэгдсэн газар, цаг хугацаа, гэмт

¹¹¹ Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал онол, арга зүйн сэтгүүл.-УБ.,2020 №1. 102 дэх тал

хэрэг зөрчлийн өсөлт бууралт зэрэгт товч дүн шинжилгээ хийх явдлын шалтгаан нөхцлийг ерөнхий байдлаар тодорхойлохоос татгалзуулах шаардлагатай.

Гэмт хэрэг үйлдэгдсэн шалтгаан нөхцөлийг тогтоохдоо өнгөрсөнд байнга дурдаж ирсэн нийтлэг нөхцөл байдал болох «ажилгүйдэл», «ядуурал», «архидалт», «нийгмийн өөрчлөлт» гэх «ерөнхий, тодорхой бус» нийтлэг хүчин зүйлийг дурдахаас татгалзах бодлого баримталж, судалгааны тодорхой арга, арга зүйг практик үйл ажиллагаатай хослуулах шаардлага үүсч буйг сүүлийн үед хийгдсэн судалгааны үр дүн харуулж байна¹¹². Иймд гэмт хэргийн шалтгаан нөхцлийн талаарх судалгаа хийхдээ гэмт хэргийн шалтгаан нөхцлийг нийгэм, эдийн засгийн бүтэц, тухайн газар, нутаг, улс орны газар зүйн байршил, хүн ам зүй, хотын төвлөрөл, нийгмийн халамж, түүний хүртээмж, эрүүл мэнд, боловсрол, хууль зүйн дэд бүтэц гэх мэт асуудалтай холбон судлах шаардлагатай¹¹³. Ийнхүү судалгаанд гэмт хэрэг үйлдэгдсэн арга, гэмт хэрэг зөрчлийн нягтаршил, гэмт хэрэг, зөрчил ихээр үйлдэгдэж буй хэсэг, хүн ам, тээврийн хэрэгслийн өсөлт бууралт, хотжилт болон бусад нийгмийн хүчин зүйлтэй холбож үзсэнээр гэмт хэргийн шалтгаан нөхцлийн талаарх судалгаа бодитой гарч энэ төрлийн судалгааны ач холбогдол нь нэмдэгдэх болно.

Монгол Улсын гавъяат хуульч, хууль зүйн шинжлэх ухааны доктор (Sc.D), профессор С.Жанцан бие хүнийг судлахад тодорхой зураглал, дараалал шаардлагатай болдог¹¹⁴ хэмээн үзэж бие хүнийг судлах схемийг авч үзсэнтэй бид санал нэгдэж субъектын судалгааг боловсронгуй болгох, түүнийг ашиглан гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажлын үр нөлөөг дээшлүүлэхийн тулд хэсгийн байцаагч нар субъектын судалгаанд дор дурдсан зүйлийг заавал судлах замаар боловсронгуй болгож болох юм гэж бид үзэж байна. Үүнд:

Ерөнхий мэдээлэл: Судалгаанд авагдсан этгээдийн хувийн дэлгэрэнгүй мэдээллийг олж аваад зогсохгүй, хэний гэрт, хэн хэнтэйгээ амьдардаг, хаана ямар ажил эрхэлдэг, одоо ямар хаягт оршин сууж байгаа, холбоо барих утасны дугаар зэргийг мэдэж авсанаар гэр бүлийн болон хамтран амьдарч байгаа хүмүүсийн дотор гэмт хэрэг үйлдэж байсан, ял шийтгэгдсэн хүмүүс байгаа эсэх, гэмт этгээдийг баривчлах ажиллагааны төлөвлөгөө, зураглал боловсруулах, сэжигтэй этгээдийн оршин сууж байгаа хаягыг тодорхойлох, эрх бүхий албан тушаалтны шийдвэрээр албадан ирүүлэхээр даалгасан, эсхүл эрэн сурвалжлагдаж байгаа сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтан түүнчлэн гэмт хэрэг үйлдсэнд сэрдэгдэж байгаа гэх үндэслэл байгаа эсэх, согтууруулах ундаа, мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодис хэрэглэсэн, химийн хорт бодист хордсоны улмаас өөрийн үйлдлийг удирдан жолоодох чадваргүй болсон хүний нэр, хаягийг тогтоох зэрэг үйл ажиллагаа явуулахад ач холбогдолтой.

1.Биеийн онцлог: Аман зураг гаргаж, тодорхой этгээдүүдийг сэжиглэн баривчилсан тохиолдолд гэрч, хохирогчоор таниулах процессын ажиллагаа явуулах, анх удаа эрэн сурвалжлагдаж байгаа болон оргон зугтсан этгээдийн дүр төрхийг тодорхойлон бичиж эрэн сурвалжлах ажиллагааг зохион байгуулах, хүний дүр төрхийн шинж тэмдгийг эрүүгийн процессын үед хаана ч адил утгаар ойлгож, хэрэглэхэд ач холбогдолтой байдаг. Мөн хэрэгт холбоотой гэрэл зураг дээрх хүнийг бие хүн болон зурагтай адилтгаж, нэг хүн мөн эсэхийг тогтоох, дүрс бичлэгийг оношлох, хүн, зурагтай адилтгах шинжилгээ. Хэрэгт холбоотой дүрс бичлэг дээрх хүнийг бие хүн, дүрс бичлэг болон зурагтай адилтгаж, нэг хүн мөн эсэхийг тогтоох. Мөн оношлогооны шинжилгээгээр хүний анатоми, үйл хөдлөлийн шинжийг тогтоох зэрэг ач холбогдолтой¹¹⁵. Түүнчлэн судалгаанд байгаа этгээдийн буруу зуршил юу болох, буруу зуршлийн улмаас үйлдэж болзошгүй гэмт хэрэг энэхүү буруу зуршил нь амьдралын хэв маяг, өдөр тутмын үйл ажиллагаанд нөлөөлж байгаа эсэхийг

¹¹² Оюунболд, Г. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын арга зүй. -Уб., 2017. 7 дахь тал.

¹¹³ Агапов, А.Ф. Криминологи (Учебник для вузов). –М., 2011. С.124.

¹¹⁴ Жанцан, С. Хууль зүйн сэтгэл судлал. -Уб., 2005. 147 дахь тал.

¹¹⁵ Бат-Эрдэнэ, Б., Баясгаланбат, Н., Лхагвасүрэн, Б. Криминалистик. –Уб., 2013. 77 дахь тал.

тогтоохоос гадна тухайн этгээдийн амьдралд сүүлийн үед гарсан өөрчлөлт нь гэмт хэрэгтэй холбоотой байж болох таамаглал дэвшүүлэх, тухайн этгээдийн хувийн байдлыг тогтооход ач холбогдолтой.

2.Гэр бүлийн байдал: Судалгаанд байгаа этгээдийн гэр бүлийн харьцаа, гэр бүлийн харилцаанд хэн нь давуу эрх эдэлдэг, гэр бүлийн харилцааны тогтвортой, тогтворгүй байдал зэргийг судалснаар гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэрэг үйлдэх шалтгаан, нөхцлийг тогтооход ач холбогдолтой.

3.Мэргэжил: Судалгаанд авагдсан этгээдийн эзэмшсэн үндсэн мэргэжил ямар болох, мэргэжил нь өмнө эрхэлж байсан ажилтай холбоотой эсэхийг тогтоох, эзэмшсэн мэргэжил нь (цонх хаалганы үйлдвэрт ажилладаг, тээврийн хэрэгсэл, төмөрлөсөн хаалганы түлхүүр тааруулдаг, хаалга цонхны цоож, сейф онгойлгодог, түлхүүр хийдэг болон бусад салбарын нарийн мэргэжил эзэмшсэн) зэрэг нь гэмт хэрэг үйлдэхэд дөхөм хялбар байгаа эсэхийг тогтооход ач холбогдолтой.

4.Боловсрол: Судалгаанд авагдсан этгээдийн бага, бүрэн бус дунд, бүрэн дунд, бакалавр, магистр, докторын сургалтанд хамрагдсан байдал, төгссөн сургууль зэргийг харгалзан тухайн этгээдийн боловсролын түвшинг тогтоох, аль ямар салбарын мэдлэг эзэмшсэн, шалгаж буй гэмт хэргийг үйлдсэн байж болох таамаглал дэвшүүлэх, мөрдөгчийн хэрэг шалгах түүвэр болон кландарчилсан төлөвлөгөө боловсруулж хэрэгжүүлэх, тухайн этгээдийн хувийн байдлыг бодиттой тогтооход тустай.

5.Хувийн бусад мэдээлэл: Судалгаанд авагдсан этгээдийн өссөн орчин, ахуй амьдрал, ядуу зүдүү, баян чинээлэг, хот суурин, суурингаас алслагдамал, гэр бүл, найз нөхөд бусад орчиндоо нүд үзүүлэгдсэн, байнгын дарамтад байсан, гадуурхагдсан, ганцаардсан, зодуур нүдүүр амссан зэрэг байдал нь тухайн этгээдийн зан төрх, сэтгэл зүйд хэрхэн нөлөөлсөн зэргийг тодорхойлоход тус дөхөм болно.

6.Хувийн зан байдал: Судалгаанд авагдсан этгээд хувь хүний ангиллын хувьд ууртай, уян зөөлөн, хурдан, шуналтай, өөдрөг үзэлтэн, хямсгар, төлөвшөөгүй, ноомой, зан төрхийн хувьд цус ихтэй (сангвиник), салс ихтэй (флегматик), шар цөс ихтэй (холерик), хар цөстэй (меланхолик) эсэх; мөн «пикник» хэв шинжтэй - намхан, эсвэл дунд зэргийн нуруутай, тарган махлагдуу, булчин шөрмөс сул, «атлетик» хэв шинжтэй – өндөр, эсвэл дунд зэргийн нуруутай, булиа, өргөн мөртэй, цээж толгой томтой, нүүрээрээ ясархаг. «диспластик» хэв шинжтэй- биеийн хөгжил, харьцаа муу, зан ааш нь тодорхойгүй эсэхийг тогтоосноор хувийн байдлыг тогтоогоод зогсохгүй, тэдэнтэй холбоотой гэмт хэргийн таамаглал дэвшүүлэн шалгахад дөхөм болно.

7.Ял шийтгэл эдэлсэн байдал: Судалгаанд авагдсан этгээдийн урьд өмнө баривчлагдсан, саатуулагдсан үндэслэл, ял шийтгэгдсэн, хорих ангид хамт ял эдлэж байсан этгээдүүд хэн хэн хаана амьдарч байгаа зэргийг судлан тухайн этгээд ямар гэмт хэрэг үйлдэж болох талаар таамаглал дэвшүүлэх, шалгагдаж байгаа хэрэгт хорих ял хамт эдлэж байсан этгээдүүд хамтран үйлдсэн эсэх, гэмт бүлэг байгуулсан гэмт бүлэгт орсон эсэхийг тогтоовол илүү үр дүнтэй.

8.Гэмт хэрэг, зөрчлийн талаарх мэдээлэл: Сэжиглэн шалгаж байгаа гэмт хэргийн үйлдлийн арга, зэвсэг хэрэгслийг судалгаанд авагдсан этгээдийн гэмт хэрэг үйлдсэн арга, зэвсэг хэрэгсэлтэй харьцуулах, судалгаанд авагдсан этгээдүүдийн гэмт хэрэг үйлдсэн арга, зэвсэг хэрэгслийн мэдээллийн сан бий болгож эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй хэргийн арга, гэмт хэрэг үйлдэхдээ ашигласан зэвсэг хэрэглэсэн хэрэгтэй адилтган гэмт хэрэг илрүүлэхэд ашиглах боломж бүрдэнэ.¹¹⁶Түүнчлэн, субъектын судалгаа хийхдээ судлагдаж буй этгээдийн сэтгэл зүйн байдлыг гүнзгийрүүлэн тогтоож, сэтгэл зүйн хөргийг тодорхойлсноор субъектын судалгааг боловсронгуй болгох боломжтой. Судалгаанд авах дээрх асуултын дагуу нарийн судалж, бүртгэл судалгааг хөтөлснөөр судалгаанд авагдсан этгээдүүдээс гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, үйлдэгдсэн гэмт хэргийг шуурхай илрүүлэх, гэмт хэргийн илрүүлэлтийн хувийг нэмэгдүүлж болох юм.

Судалгааг дээр дурдсанаар явуулснаар хариуцсан нутаг дэвсгэрт үйлдэгдсэн болон бусад нутаг дэвсгэрт үйлдэгдсэн гэмт хэргийг эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй гэмт хэргийг түргэн шуурхай илрүүлж, гэмт эдгээдийг цаг алдалгүй баривчлах боломжийг бүрдүүлнэ.

Цагдаагийн байгууллагын «Патрол-2» цахим судалгаа, бүртгэлийн программд оруулж байгаа субъектын судалгааны, тухайлбал, гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй хүмүүсийн судалгаа, гэр бүл орчиндоо тааламжгүй байдал гаргадаг этгээдүүдийн судалгаа, насанд хүрээгүй хүмүүсийг уруу татагчдын зэрэг судалгааг хийхдээ дурдсан асуулттай ижил асуултын хүрээнд судалсан нь учир дутагдалтай байгаа учир дээр дурдсан субъектын судалгааны ерөнхий загварын дагуу судлахаас гадна субъектын судалгааны онцлогоос хамаарч дараах агуулгын хүрээнд судлаж болно. Үүнд:

а) Гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй хүмүүсийн судалгаа. Гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй хүмүүсийн судалгаанд дээрх субъектын судалгааны загвараас гадна дараах мэдээллийг нэмж тодруулбал зохино. Үүнд:

- Өмнө үйлдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн давтамж;
- Үйлдсэн гэмт хэргийн ангилал, төрөл;
- Үйлдэж болзошгүй гэмт хэрэг гэх мэт.

Судалгаанд авагдсан этгээдийн урьд өмнө үйлдсэн зөрчлийн давтамж, үйлдсэн гэмт хэргийн ангилал, төрөл зэргийг судалснаар тухай этгээд дахин гэмт хэрэг үйлдэх цаг хугацаанд прогноз гаргаж, тухай этгээдийг дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх боломжтой. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 9-р зүйлд заасан **«гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх нэг бүрчилсэн чиглэлийг хэрэгжүүлж** урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг оновчтой хэрэгжүүлэх» боломжтой. Мөн урьд өмнө ямар төрлийн гэмт хэргийг үйлдэж байсныг судлаж тодруулсанаар тухайн этгээдийн зүгээс ямар төрлийн гэмт хэрэг өдүүлэх гэж байгаа талаар таамаглал дэвшүүлэх, эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй гэмт хэрэгт холбогдуулан шалгаж, эзэн нь тогтоогдоогүй гэмт хэргийг илрүүлэх, цаашид ямар төрлийн гэмт хэрэгт холбогдож болзошгүй зэргийг тогтооход чухал ач холбогдолтой.

б) Гэр бүл орчиндоо тааламжгүй байдал гаргадаг этгээдүүдийн судалгаа. Гэр бүл орчиндоо тааламжгүй байдал гаргадаг этгээдүүдийн судалгаанд дээр дурдсан субъектын судалгааны загвараас гадна дараах мэдээллийг нэмж тусгавал зохино. Үүнд:

- Гэр бүлийн орчны байдал;
- Гэр бүлийн хамаарал бүхий хүмүүсийн харилцаа;

Гэр бүлийн орчны байдлыг судлах, гэр бүлийн хамаарал бүхий хүмүүсийн харилцааг судлах нь тухайн этгээдийн зүгээс гэр бүлийн орчиндоо ямар шалтгааны улмаас тааламжгүй байдал гаргаж байгаа шалтгаан нөхцлийг тодорхойлж, хөндлөнгөөс нөлөөлж буй шалтгаан нөхцлийг арилгуулах, гэр бүлийн хүчирхийллийн зөрчил үйлдэгдэж болзошгүй эмзэг цэг, бүлгүүдийг тодорхойлох, тэднийг хамтарсан багийн эрсдэлтэй бүлгийн судалгаанд авах, энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд эерэг нөлөө үзүүлэх боломжийг бүрдүүлнэ. Үүнээс гадна гэр бүлийн орчиндоо тааламжгүй байдал гаргадаг хүмүүсийг хуулийн дагуу шийтгэхээс илүүтэйгээр тэдгээрийн зан үйлийг засах, нөлөөлөх зэрэг арга хэмжээг хорооны хэсгийн байцаагч, хамтарсан багийн дарга гишүүдтэй хамтран зохион байгуулах ажил арга хэмжээг оновчтой төлөвлөн хэрэгжүүлэхэд энэхүү субъектын судалгаа түлхэц болно.

в) Насанд хүрээгүй хүмүүсийг уруу татагчдын зэрэг судалгаа. Насанд хүрээгүй хүмүүсийг уруу татагчдын зэрэг судалгаанд дээр дурдсан субъектын судалгааны загвараас гадна дараах мэдээллийг нэмж тодруулбал зохино. Үүнд:

- Урьд өмнө насанд хүрээгүй хүмүүсийг гэмт хэрэгт уруу татаж байсан эсэх;
- Насанд хүрээгүй хүмүүсийг ямар төрлийн гэмт хэрэгт уруу татаж байгаа;

- Гэмт хэрэг үйлдэх талаар зааж өгч байгаа эсэх;

Уг хүүхэд сургууль завсардсан, орон гэргүй, тэнэмэл эсэх, тухайн этгээдийн нөлөөнд автагдах шалтгаан, нөхцөл зэргийг судалбал илүү үр дүнтэй болно. Судалгаанд авагдсан этгээдийн урьд өмнө нь насанд хүрээгүй хүмүүсийг гэмт хэрэгт уруу татаж байсан эсэхийг судалснаар тухайн этгээдийн гэмт хэрэг, зөрчлийн талаарх өмнөх түүх, хувийн байдал, уруу татагдаж байгаа хүүхдийг гэмт хэргийн золиос болгон орхих, гэмт хэрэг үйлдэхдээ хүүхэд ашиглаж явдлаас сэргийлэх боломжийг олгох юм. Насанд хүрээгүй хүмүүсийг ямар төрлийн гэмт хэрэгт уруу татаж байгаа, гэмт хэрэг үйлдэх талаар зааж өгч байгаа эсэхийг судалснаар тухайн хүүхэд ямар төрлийн гэмт хэрэг үйлдэх хандлагатай байгаа, гэмт хэрэг үйлдэх арга зүйд суралцан гэмт хэрэгтэн бие хүн болж төлөвшиж байгаа эсэхийг тогтоох ач холбогдолтой.

Түүнчдэн хүүхэд сургууль завсардсан, орон гэргүй, тэнэмэл эсэх, тухайн этгээдийн нөлөөнд автах болсон нь нийгэм, эдийн засаг, сургуулийн орчин, боловсролын түвшин, гэр бүлийн байдал зэргээс шалтгаалсан эсэх зэрэг шалтгаан нөхцлийг тогтоож цагдаагийн байгууллагаас түүнийг арилгах арга хэмжээг авах талаар төрийн болон төрийн бус байгууллагатай хамтран ажиллах чиглэлээ тодорхойлж, түүнийг арилгах талаар харилцан ажиллах нөхцлийг бүрдүүлж болно.

Дүгнэлт

Цагдаагийн байгууллагын явуулж буй объектын болон субъектын судалгааг боловсронгуй болгох гарцыг эрэлхийлэх, арга замыг сонгох үйл ажиллагааг амжилттай хэрэгжүүлэх иж бүрэн цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Үүний тулд эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, техник, технологийн шинэчлэл хийх, судалгаа боловсруулалтыг төгөлдөржүүлэх, удирдлага, зохион байгуулалтыг сайжруулах, алба хаагч, мэргэжилтний сургалтыг шинэ агуулгаар баяжуулах зэрэг цогц арга хэмжээг бодлогын хүрээнд авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Түүнчлэн, гэмт хэргийг илрүүлэх, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах зэрэг чиглэлээр объектын болон субъектын судалгааг ашиглах өргөн боломж, гарц, арга замууд байгаа нь харагдаж байгаа бөгөөд Цагдаагийн албаны тухай хууль, Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны журам зэрэгт дээрх боломжуудыг хуульчилсан, байгууллагын дотоод хэм хэмжээ болгон журамласан байна, өөрөөр хэлбэл, дээр дурдсан үйл ажиллагааг эрхлэх эрх зүйн орчин ямар нэгэн хэмжээгээр бүрдсэн гэж дүгнэх боломжтой байна.

Санал

Судалгааны үр дүнд үндэслэн дараах санал дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Практик байгууллагын ажилтнуудад объект, субъектын судалгаа хийх ажилд шинжлэх ухааны ололт амжилт, орчин үеийн техник технологийг нэвтрүүлэх замаар судалгаа боловсуулалтыг төгөлдөржүүлэх;
2. Гадаадын зарим орны цагдаагийн байгууллага объектын болон субъектын судалгаа явуулж буй практикийг судлан эрх зүйн орчноо бүрдүүлсэн байдал, судалгааны арга зүй, удирдлага, зохион байгуулалтын онцлог зэргийг үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэх, нутагшуулах;
3. судалгаа, боловсруулалт хийх ажилд судалгааны нэгдсэн сан бүрдүүлж ашиглах; ШШГЕГ, ОБЕГ, ПЕГ, ШЕЗ, УБЕГ зэрэг төрийн тусгай чиг үүрэг бүхий байгууллагын судалгаа бүртгэлийг нэгтгэж нэгдсэн мэдээллийн нэг сантай холбох замаар тэдгээр байгууллагын дүн мэдээг эргэлтэд оруулах, санг байнга баяжуулах нөхцөл бололцоогоор хангах, цагдаагийн төрөл мэргэжлийн албадын жигд оролцоог нэмэгдүүлэх;
4. Объектын болон субъектын судалгааны загварыг өөрчилж, хариуцсан нутаг дэвсгэрийн онцлогт тохирсон өргөн мэдээлэл агуулсан үр дүнтэй шинэ загвар бий болгож, судалгаанд дээр дурьсан агуулыг тусгаж нэг мөр хэрэгжүүлэх;

5. Объектын судалгаа явуулахдаа тухайн объектын талаарх холбогдох лавлагааг холбогдох байгууллагаас авч судалгаа, баяжуулалт хийж эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгож, мэдээллийн үнэн баттай байдлыг хангаж судалгааг боловсронгуй болгох гэх мэт.

Ашигласан эх сурвалж

- Агапов, А.Ф. Криминологи (Учебник для вузов). М., 2011.
- Жанцан, С. Хууль зүйн сэтгэл судлал. Уб., 2005.
- Бат-Эрдэнэ, Б., Баясгаланбат, Н., Лхагвасүрэн, Б. Криминалистик. Уб., 2013.
- Газрын мэргэжлийн байгууллага «Геоботаник» ХХК газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөө 2016-2030 судалгааны тайлан. Уб. 2017.
- Билгээ, Л. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын арга зүй. Уб., 2005.
- Бямбадорж, Г. Архидан согтуурах явдалтай тэмцэх үйл ажиллагаа. Уб., 2011.
- Бямбадорж, Г. Цагдаагийн байгууллагаас хийх объектын судалгаа. Уб., 2020.
- Дашдэмбэрэл, Ц. Хэсгийн байцаагчийн гарын авлага. Уб., 2012.
- Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал» онол, арга зүйн сэтгүүл. Уб., 2020 №1 дугаар
- Оюунболд, Г. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын арга зүй. Уб., 2017.
- Цагдаагийн алба хаагчийн ёс зүй, үйл ажиллагааны орчин, түүний шинэтгэл сэдэвт судалгааны тайлан. Уб., 2013.
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын гэмт хэргийн статистик» сэдэвт судалгааны тайлан. «Гэмт хэргийн статистикийг боловсронгуй болгох асуудал» шинжлэх ухаан, технологийн төслийн хүрээнд хийсэн судалгааны тайлангийн эмхэтгэл. Уб., 2018.
- ЦЕГ-ын Мэдээллийн технологи, холбооны төвийн танилцуулга. Уб., 2019.
- Баянзүрх дүүргийн гэмт хэрэг зөрчлийн шалтгаан, нөхцөл криминологи судалгааны тайлан. Уб., 2019.